

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Toprak Analojisi*

Analogy of Woman and Soil in the Context of Gender

ÖZET

Çağlar boyunca, farklı medeniyetlerde, toprak, vericilik ve üretkenlik bakımından kadına benzetilmiştir. Kadın ve toprak analojisi, bu makalede toplumsal cinsiyet bağlamında ağırlıklı olarak bir eser baz alınarak incelenmiştir. Yazarı antropolog Carol Delaney olan eserin adı “Tohum ve Toprak / Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji”dir. Delaney, seksenli yılların başında Orta Anadolu’da Ankara dolaylarındaki Gökler Köyü’nde iki yıl boyunca kalarak köy halkını ve onların yaşamlarını gözlemlemiştir. Kitap, bu gözlemlere dayanılarak oluşturulmuş ve farklı kaynaklarla beslenmiştir.

Bu makalenin amacı, Delaney’in çok ses getiren bu kitabı üzerinden Anadolu’nun kadın ve toprağa ilişkin kültürel birikim ve söylemlerinin izlerini sürmektir. Sözü edilen analojilerin başka kaynaklardan da yararlanılarak farklı zaman dilimlerindeki ve farklı toplumlardaki kullanımlarına da değinilmesiyle literatüre farklı bir pencereden katkı sunulmuştur.

Kadın ve toprak konusu, kökenleri, kadim medeniyetlere dayanan ve pek çok bağlantıya sahip derin analojiler sunmaktadır. Bu analojiler, bu çalışmada; “Ekim, Üretkenlik, Hasat”, “Ev, Ocak, Üretim”, “Yer: Ana, Gök: Baba” başlıkları altında değerlendirilmektedir. Ayrıca bununla bağlantılı olarak ataerkillik ve ana erkillik düşüncelerinin ve hayat tarzının, toprağın dönüştürülüp temellük edilmesinde ne gibi rol oynadığına da değinilmektedir. Bu makalede, analojilerin, toprak anadan sınırsızca verim alma zorunluluğundan uzak tutularak kullanıldığında, kozmoloji ile bağ kurma gibi bir işlevi olduğuna ve bu bağın insan ve doğa ilişkisini kuvvetlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın ve Toprak, Tohum ve Toprak, Toprak Ana, Anadolu, Ataerkillik, Kozmoloji, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT

Throughout the ages, in different civilisations, soil has been compared to woman in terms of fertility and productivity. In this article, the analogy of woman and soil is analysed in the context of gender mainly on the basis of a work. The author is anthropologist Carol Delaney and the title of the work is ‘Tohum ve Toprak / Gender and Cosmology in Turkish Village Society’. Delaney spent two years in the Gökler Village around the city Ankara in Central Anatolia in the early eighties, observing the village people and their lives. The book is based on these observations and is nourished by different sources.

The aim of this article is to trace Anatolian cultural accumulation and discourses on women and land through Delaney’s widely acclaimed book. The use of these analogies in different time periods and in different societies by utilising other sources is also addressed, thus contributing to the literature from a different perspective.

The subject of women and the land presents deep analogies with many connections that have their origins in ancient civilisations. In this study, these analogies are analysed as ‘Sowing, Productivity, Harvest’, ‘Home, Hearth, Production’, ‘Earth: Mother, Sky: Father’. In addition, the role of patriarchy and matriarchy ideas and lifestyles in the transformation and appropriation of land is also discussed. In this article, it is concluded that analogies, when used away from the obligation to take unlimited yields from mother earth, have the function of establishing a connection with cosmology and that this connection strengthens the relationship between human and nature.

Keywords: Women and Soil, Seed and Soil, Mother Earth, Anatolia, Patriarchy, Cosmology, Gender

GİRİŞ

Delaney, 1962 yılında Boston Üniversitesi Felsefe Bölümünde lisans, 1976’da Harvard Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde yüksek lisans ve 1984’de Chicago Üniversitesi’nde kültürel antropoloji alanında doktora eğitimini

* Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülen “Kadın ve Toprak Analojisi Bağlamında Seramik Atölyesi Merkezli Bir Konut Tasarımı” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat ve Tasarım Doktora Programı, İstanbul, Türkiye.
ORCID: 0000-0002-8356-5327

² Dr. Öğretim Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, Bileşik Sanatlar ASD, İstanbul, Türkiye.
ORCID: 0000-0003-4742-644X

Esra Nurçin Kara¹
Mehmet Nuhoglu²

How to Cite This Article

Kara, E. N. & Nuhoglu, M. (2025).
“Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Toprak Analojisi”
International Social Sciences
Studies Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:11, Issue:4; pp:599-606.
DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15282765>

Arrival: 24 February 2025
Published: 28 April 2025

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

tamamlamıştır. İlk antropolojik saha çalışmasını Türkiye’de, ek saha çalışmasını da yine Türk göçmenler arasında Belçika’da gerçekleştirmiştir (catholic.com . t.y. Carol Delaney), (simonandschuster.com . t.y. Carol Delaney).

Pek çok bilim insanı, kültürün başlangıcını insanlığın doğayı temellük edişine bağlamaktadır. Bu temellük edişi layığıyla anlatabilmek, süreci en baştan analiz etmeye bağlıdır. Avcı toplayıcı dönemde kas gücü dolayısıyla avcı erkek ve toplayıcı kadın arasında yaptıkları işe bağlı olarak bazı farklı yetkinlikler gözlemlenmiştir. Toplayıcı kadın kendisine biçilmiş olan bu daha edilgen rol ile doğayı, bitkileri, tohum ve toprağı gözlemlene fırsatı bulmuş ve bu gözlemler onda doğaya dair sezgiselliğın oluşmasına sebep olmuştur. Bu dönemde yaptığı bu değerli gözlemler tarımsal üretime geçişi mümkün kılmıştır (Eliade, 2022: 287). Burada ve takip eden dönemlerde, kadın, doğaya ilişkin bilgeliğiyle hürmet görmüştür.

Antropologların bir kısmına göre anaerkil dönemde çoklu birliktelikler yaşayan ve doğum olayından bizzat kendisinin (erkeğın hiçbir dahli olmadan) sorumlu olduğuna inanılan kadın, çok önemli bir konumdaydı. Zamanla erkeğın dölleme kabiliyeti keşfedildiğinde ise kadının yaratımdan sorumlu tanrıça konumundan yavaş yavaş düştüğü ifade edilmektedir. Antropologlara göre tarıma geçiş ve mülkiyet kavramının ortaya çıkışı ise ataerkil dönemin başlangıcıdır. Artık erkek, bebeğın kendisine ait olduğundan emin olmak zorundadır. Zira topraklarını güvenle muhafaza etmesi için kendi zürriyetinden olan evlatlara ihtiyacı vardır. Bundan böyle erkek, hem toprakları hem de kadınları üzerinde söz hakkı olan “nihai karar verici” bir erk konumundadır (Erbil, 2015: 32,38),(Serinken, 2016: 2-4).

Aslında ataerkil olarak adlandırılan dönemin tamamıyla yerleşik toplumlar tarafından başlatılmadığı bilinmektedir. Nitekim Tevrat’ın “Yaratılış” kısmında 12.-33. bölümler arasında anlatılan bilgiye dayanarak ifade edilmelidir ki: İsrail Oğulları, Hz İbrahim’den itibaren peygamberleri çadırda yaşayan, sürüleri olan ve ekin eken göçebe topluluklar olarak bilinir ve ataerkindir. Aynı şekilde Mandaloğlu’na göre göçebe olarak yaşamış olan Türkler her ne kadar kadınlarına değer verseler de yine ataerkil bir yapılanmaya sahiptir (Mandaloğlu, 2013: 151), (Mandaloğlu, 2022: 484). Buradan mülkiyetin, ataerkil toplumların ön koşulu olmadığı çıkarımını yapmakla beraber ataerkilliğın derecesini artıran bir kavram olduğunun altı çizilebilir.

Bu makalede, tarihte anaerkil toplumların varlığına ilişkin anlatımlar söz konusudur ancak bazı otoriteler anaerkil dönemin varlığına tamamen karşıdır. Mesela Yavuz (2013: 72) bugün pekçok antropoloğın tarihin tek bir döneminde dahi anaerkil döneme rastlamadığını ifade ettiğinden bahseder. Anaerkil dönemin hiçbir zaman var olmadığı iddiaları doğru olsa dahi ataerkil düzenin varlığı yadsınamaz. Seksenli yıllarda yazılan bu kitabın/Tohum ve Toprak, ana karakterleri olan köy ahalisi de bu düzenin aktörleridir. Çağımız ataerkil düzeninin geçmişe dayanan izlerini, avcı-toplayıcı topluluklardan tarım toplumlarına evrilen bu topraklarda (Anadolu’da) sürmek son derece mantıklıdır. Delaney’in bu seçimine bir makale ile eşlik etmek, meseleyi yeniden, bu sefer kadın ve toprakla ilintili alt başlıklara (“Ekim, Üretkenlik, Hasat”, “Ev, Ocak, Üretim”, “Yer: Ana, Gök: Baba”) ayırarak incelemek literatür için önemli bir katkı olarak görülmektedir. Tüm bunlar yapılırken Delaney’in öne sürdüğü analogiler farklı kaynaklarla desteklenmiştir.

KADIN ve TOPRAK ANALOJİSİ

Kadın ve toprak analogisi, pek çok dini ve mitolojik anlatıda karşımıza çıkmaktadır. Anne/Kadın ve toprak üretkenlik ve doğurganlık bağlamında eşdeğer görülmektedir. Eliade, toprak anayı dişi üretkenliğinin kozmik bir modeli olarak ifade eder (Eliade, 1991: 122). Bu arketipi kadının büyüsel ve dinsel prestiji ve dolayısıyla da toplumsal üstünlüğü olarak görür. En ünlü mitlerden olan Gaia’yı anlatırken, hiçbir erkeğın dahli olmadan Uranos ve Pontos’u vücuda getirişini, onun öz yeterliliğinin mitolojik bir anlatımı olarak tanımlar (Eliade, 1991: 123).

Meseleyi yalnızca mitoloji bağlamında ele almak yetersiz olacağından çok yaygın olarak bilinen bir ayeti kerimeden söz etmek mühimdir: “Kadınlarınız sizin tarlanız (gibi)dir. Tarlanıza nasıl isterseniz öyle varın.” (Kuran Meali, Bakara Suresi, 223. Ayet). Bu konuya Delaney de kitabında yer vermiştir. Tanrının erkekleri doğrudan muhatap alarak bir sen-ben ilişkisi kurduğunu, kadınları ise ötekileştirerek nesneleştirdiğini ifade eder (Delaney, 2014: 49-50).

Ekim, Üretkenlik, Hasat

Pek çok toplumda tarımsal faaliyetlerin, cinsel aktivite ile ilişkilendirildiği bilinmektedir. Toprak, kadının rahmiyle, saban erkeğın cinsel organıyla, ekim faaliyeti ise bizzat cinsel birleşmeyle bağdaştırılır. Dolayısıyla tohum ile ilişkilendirilen bebek/zirai ürün ve üretimle ilişkilendirilen ekim/dölleme, kadın ve toprak analogisinin alt başlıkları olarak değerlendirilebilir. Delaney, köylü erkeklerin sonbaharda toprağı ekim için hazırladığından ve Ekim ayında tohumları ektiğinden bahseder. Tohumun kış aylarında baş vermesi için toprakta bekletilmesini taze gelinlerin karınlarındaki tohumların olgunlaşma sürecine benzetmektedir. “Ekim ayı”, fiil olarak “ekmek” ve gıda olarak “ekmek” kelimelerinin birbiri ile olan benzerlikleri aslında tamamen “üretkenlik” üzerinedir. Yazar, köyde

sonbaharda ekilen mahsullerin dokuz ay sonra rahimde olgunlaşan bir bebek gibi olgunlaşmış hasat için hazır hale geldiğinden söz eder (Delaney, 2014: 279).

Burada, tarihte “ekmek” fiilinin cinsel aktivite ile ilişkilendirilmesine istinaden bir anekdottan söz etmek yerinde olacaktır. Eski Yunan’da verimli tarla anlamına gelen haloos bayramlarında kadınlar tarafından yapılmış olan penis biçimli heykelcikler toprağa gömülerek sulanırdı (Estin & Laporte, 2002: 65). Bu bayramlar “verimlilik bayramları” olarak adlandırıldığına göre muhtemelen bu ritüellerin verimliliği artıracaklığı düşünülüyordu. Eliade’nin eserinde belirttiği gibi Almanya’da, tohumu, özellikle evli ve hamile kadınların ekmesi sağlanırdı. Finlandiya ve Estonya’da tarlaların geceleri kadınlar tarafından çıplak olarak sürülmesi, yine Finlandiya’da kadınların tarlalara memelerinden süt akıtmaları verimliliğe katkı sunan ritüeller olarak görülürdü (Eliade, 2022: 361).

Ev, Ocak, Üretim

Anadolu’da özellikle geçmiş yıllarda kerpiç evlerin yaygın olarak tercih edildiği bilinmektedir. Delaney, geleneksel evin kerpiçten yapıldığını, bu toprağın da erkeğin tarlasından temin edildiğini ifade eder (Delaney, 2014: 140). Aile üyelerini koruyan bu toprak ev, kadın bedenine benzetilir. Ancak evin mahremiyeti erkek tarafından muhafaza edilir (Delaney, 2014: 142). Burada bir çelişki söz konusudur. Kadın, koruyan kollayan saran sarmalayan olarak evin kendisini temsil eder, buna rağmen denetlenmeye muhtaçtır. Bu çelişki, muhtemelen kırsal bölgede emniyet mekanizmalarını kendisi temin eden köylülerin güvenlik endişesinden doğmuştur. Serinken (2016: 4), bu durumun aslında anaerkil düzenden ataerkil düzene geçişin de önemli nedenlerinden biri olduğunu şu cümlesiyle ifade eder: “Çünkü kadın güvenliği sağlama konusunda erkekle kıyaslanamayacak kadar fiziksel anlamda güçten yoksundur.”. Kent yaşamında da erkeğin aile reisi olduğu düşüncesi yine fiziksel dayanıklılığının bir sonucu olabilir. Nitekim evin bir kale gibi korunaklı olması gerekmektedir. Ancak güce dayanan bu fiziksel farklılıkların suistimal edilerek kadının ikinci plana atılmasının önüne geçilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Delaney’e göre ev yalnızca kadın bedeni olarak görülmez, “ocak” olarak da tabir edilir. Bir pişirme aracı olan ocak, buğdayın ekmeğe, bir ikamet alanı olan ocak ise spermin yavruya dönüştürüldüğü yerdur. Yazar, ocağı hane halkının ürettiği, kadın ve erkek emeğinin birleştiği bir yer olarak da tabir etmektedir. Ancak kadının kocasına erkek evlat veremediği ev sönmüş ocağa benzetilir (Delaney, 2014: 190-191 ve 283). Burada ocak (ev) artık üretimin olmadığı niteliksiz bir alandır. Kız evladın evlendiği erkeğin soy ağacına bağlanması ve soyun erkek üzerinden devam edeceği düşüncesi dolayısıyla erkek evlat hane halkı için çok kıymetlidir. Burada erkeğin kıymetli kabul edilmesi de yine soy devamlılığını sağlamasına bağlanır. Dolayısıyla kısır bir erkek de geleneksel toplum açısından verimsizdir.

Endogami, Anadolu’da yaygın olarak görülen bir uygulamadır. Britannica, endogamiyi, bireylerin kendi grubu içinden evlenmesini zorunlu kılan bir uygulama olarak açıklar. Bu zorunluluğu ihlal etmenin bedeli ise toplumdaki farklılıklar gösteren: kınamadan, ölüme kadar uzanan cezalandırmalarla karşılık bulur (The Editors of Encyclopaedia Britannica, Endogami). Anadolu’da bu iç evlilikler, mahsül veren toprağın/kadının yabancıya/ele gitmesinin önüne geçtiği düşüncesiyle olumlu karşılanır. Nitekim kadın, bundan böyle evlendiği erkeğin ve onun soyunun toprağı olacaktır. Dolayısıyla kadının sülale içinde kalması ataerkil toplum için bir avantajdır. Delaney eserinde, endogaminin en tercih edilir biçiminden “baba soyundan aynı kuşaktaki kuzenlerin evliliği” olarak söz eder (Delaney, 2014: 129). Delaney, başlık parasını da babanın kızını yetiştirmek için harcadığı emeğin bir karşılığı olarak görür. Bu nedenle baba soyundan aynı kuşaktaki kuzenlerin evliliklerinde başlık parasının gerekli görülmemesini emeğin soy içinde kalmasına bağlamaktadır (Delaney, 2014: 148). Bireyin topluma ve doğaya sunduğu katkı önemsenmemekte, ataerkil ailenin/lerin çıkarları ve mülkiyet payları öncelenmektedir.

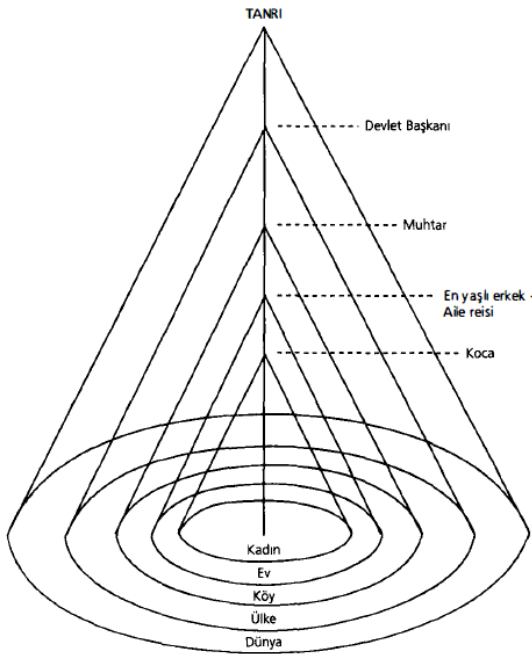
Yer: Ana, Gök: Baba

Dünya üzerinde kadının yerle, erkeğinse gökle ilişkilendirildiği pekçok anlatı bulunmaktadır. Şüphesiz ki bunlardan en bilineni Yunan toplumunun Gaia ve Uranos mitidir. Bu mit, kaosun kozmosa dönüşümünün de bir anlatımıdır. Henüz hiçbirşeyin var olmadığı bir dönemde Yunanlıların “Khaos” adını verdikleri zifiri karanlık bir boşluk vardır. Bu boşluğun içinde ilk beliren Gaia’dır (Toprak ana). Gaia öncelikle Eros’u, ardından Uranos’u (göğü) ve daha sonra Pontos’u (denizi) doğurmuştur. Buraya kadar eşeysiz olarak çoğalan Gaia, bu yaratımlardan sonra Uranos’la birleşerek farklı tanrı ve tanrıçalar dünyaya getirmiştir. Bu birleşmelerden sonra Gaia’dan ayrılmayan Uranos’un hayaları, oğlu Kronos tarafından kesilerek Gaia’dan ayrılması sağlanmıştır. Böylelikle yer ile gök ayrılmış ve kozmos doğmuştur. Gök baba artık yalnızca yağdırdığı yağmurlar vasıtasıyla toprak anaya yaklaşmaktadır (Vernant, 2013: 17-23).

Pek çok toplulukta ve kültürde toprak ananın rahminde sakladığı tohumların gök babanın (bizdeki adıyla gök kubbe) bereketli yağmurları ile sulandığı ve filizlendiği düşüncesi hakimdir. Yağmur pek çok kadim toplumda ersuyuna benzetilir (Eliade, 2022: 362). Caner, antik Yunan’da kadının sadece erkeğin dölediği yumurtanın

taşıyıcısı vazifesinde bir rahim olarak görüldüğünü anlatır (Caner, 2017: 53). Elbette ki günümüz Türkiye’inde antik Yunan’ın kadınlara yönelik insanlık dışı yaklaşımlarına benzer herhangi bir uygulama yoktur. Antik Yunan’da toplumun erkekler dışındaki tüm üyelerinin: kadınlar, köleler ve barbarlar olarak üç sınıfa ayrılması ve erkeğin henüz bir ceninken bile kadından üstün olduğu inancı hakimdi. Öte yandan kadın “eksik kalmış insan” ve hatta bir “hilkat garibesi” olarak yaftalanıyordu (Berktaş, 2010: 133). Adet kanamaları dahi vücudunda oluşan fazlalıkları tolere edemediğinin bir göstergesiydi (Brown, 1988: 10). Eski Yunan’ın kadınlara yönelik insanlık dışı yaklaşımı günümüz toplumlarıyla kıyaslanamaz ama günümüzün ataerkil toplumları aynı zihniyetin oldukça seyreltilmiş bir numunesi gibidir.

Eski kültürlerin mitlerinde yer alan dişilin “yer” ile ilişkilendirilmesinin aksine eril olanın “gök” ile ilişkilendirilmesi ile Tanrının genellikle bulunduğu düşünülen lokasyonun gökyüzü olması arasında bir bağlantı olduğu ifade edilebilir. Bir eril olarak baba yüzyıllardır gökyüzü ile sembolize edilir ve Tanrıya yakın bir konumdadır dolayısıyla yetkisi tanrı yetkisine yakın görülür. Tanrı’nın yukarısı/gök ile ilişkilendirilmesi daha çok Yahudi-Hıristiyan inanç sistemlerinde görülür. İslam’a göre Tanrı’nın bir mekanı yoktur. Dolayısıyla batılı antropologların buna benzer yorumlar yapması, dinin dışında bir yaklaşım getirdiklerini öne sürseler bile bilinçaltlarındaki dini tesirlerin etkisiyle bu izahlara kaydıklarını göstermektedir. Şekil 1.’de görüldüğü üzere, en tepede yer alan tanrı ve ona uzanan dikey aksta konumlandırılmış olan eril otorite figürleri bu anlayışın temsildir.

Şekil 1: Anadolu’da Cinsiyete Göre Oluşturulmuş Geleneksel Otorite Rollerini

Kaynak: Delaney, 2014: s. 235

Delaney, hayatı “vücut bulmuş ruh” olarak tanımlar. Ruhun Allah’tan geldiğini ve erkeğin spermi vasıtasıyla (bu görüşe göre ruhu baba verir) yumurtayla birleştikten sonra rahmin içinde köklendiğini ve maddi bir mevcudiyet kazandığını ifade eder. Kadının görevi bu tohuma beden kazandırmaktır. Bu minik bedeni rahimde ilk safhadan itibaren kanıyla, dışarıya çıktıktan sonra ise sütüyle besler (Delaney, 2014: 82). Delaney’in anlattıklarından, ruhun erkekten geldiği düşüncesinin onu tanrısal yaratıma yaklaştırdığı çıkarımı yapılabilir. Bu görüşe göre kadın bedeni tıpkı toprak gibi kendisine ekilmiş tohumu (ruh tözü de denilebilir) bedenlendirmekle vazifelidir. Ancak Delaney’in, bu düşüncelerini, Hristiyan inanç sisteminin tesirinde kalarak ortaya koyduğu düşünülmektedir. Zira Hristiyanlıkta “kutsal ruh” anne karnına ulaşır ve bu düşünce, Hristiyanlığın temelini oluşturur. Baba, oğul, kutsal ruh buradan köklenmektedir.

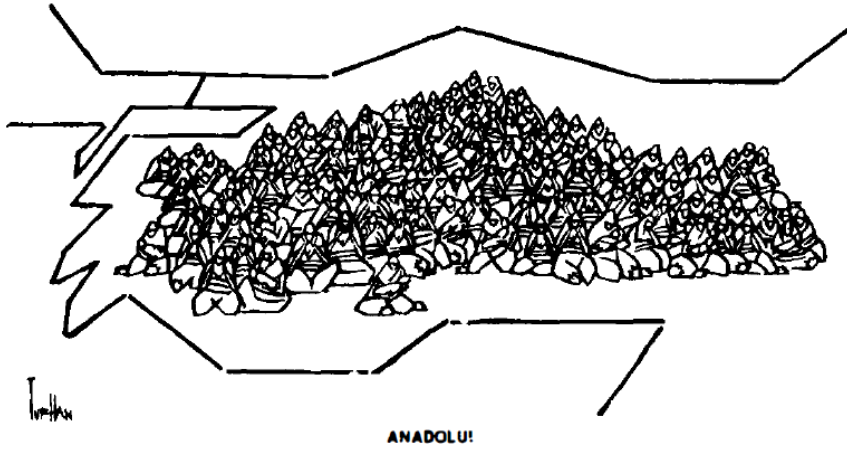
Kadın ve erkek toplumsal cinsiyet bağlamında bir aitlik ve sahiplik ilişkisi içerisindedir. Geleneksel Anadolu halkı bu ilişki modelinin iyi bir temsilcisidir. Delaney’e göre Anadolu’da ev gibi kadın da erkek tarafından korunup, temsil edilir. Kadının babadan kocaya el değiştirmesi gibi ev de babadan oğula geçmektedir (Delaney, 2014: 194). Kadının tarladaki ve evdeki emeği yadsınamaz olmasına rağmen ne ev ne tarla ve ne de kendi bedeni üzerinde söz hakkı vardır. Kadın üzerinden yürüyen bu sahiplik durumu aslında yine en iyi Şekil 1. üzerinden gözlemlenebilir.

Burada sırasıyla kadını, evi, köyü, ülkeyi ve dünyayı çevreleyen ve Tanrı ile aynı aksta bulunan (yine sırasıyla): koca, en yaşlı erkek aile reisi, muhtar, devlet başkanı gibi otorite figürleri bulunmaktadır. Bu figürlerin tamamı Tanrı’ya bağlanır. Kadının tuttuğu alan erkek, evin tuttuğu alan en yaşlı erkek aile reisi, köyün tuttuğu alan muhtar,

ülkenin tuttuğu alan devlet başkanı, dünyanın tuttuğu alan Tanrı tarafından korunur. Hepsinin kendi sorumluluğundaki lokasyonun korunması ve güvenliğinden mesul erki temsil ettiği ifade edilmelidir. Erkek(ler) burada Tanrı ile aynı aksta ve onunla doğrudan ilişkideyken, kadının yatay düzlemde gözetime ve korunmaya muhtaç alanları temsil ettiği gözlenmektedir. Kuşkusuz ki kadının muhtar yahut devlet başkanı olduğu örnekler mevcuttur ancak sayıları oldukça azdır. Ayrıca göreve getirilse de, eril politik söylemleri devam ettirmek zorundadır. Biçim olarak kadın, ancak söylem ve eylem olarak erkek olmak, onu kendi kimliğinden uzaklaştırır.

Çoğunlukla iktidarda olamayan kadın, yerküre üzerindeki lokasyonları temsil etmektedir. Erkek, bu lokasyonlara maliktir ve kullanım hakkına sahiptir. Kadının toprak, yer, mahal, erkeğin ise bu topraklar üzerinde söz hakkı olan “iktidar” olarak görülmesi sadece Anadolu topraklarına mahsus bir yaklaşım değildir. Mesela Yunan mitlerinde kadının gaia (toprak ana), erkeğin ise Uranos (gök baba) olarak tasvir edildiği bilinmektedir. Bu mite göre Uranos’un özellikle başlangıçta Gaia üzerinde cinsel bir hegemonya kuran eril bir otorite figürü olduğu bilinmektedir (Vernant, 2013: 20). Her ne kadar bunlar mitolojik anlatılar olarak görülse de kolektif zihniyetin bir yansıması olduğu düşünülmektedir. Dünya üzerinde bu ve buna benzer başka pekçok anlatı da bulunmaktadır. Aslında problem kadının toprakla eşdeğerde görülmesi değil “toprak olarak” kendi üzerinde söz hakkının bulunmamasıdır.

Delaney kitabında, muhtemelen kadının lokasyon / arazi / toprak olarak görülmesine istinaden Turhan Selçuk’un aşağıdaki çizimine yer vermiştir (Bk. Şekil 2.). Nitekim bu çizime göre bu topraklarda var olan doğurgan kadınlar, Türkiye coğrafyasının %97’sini tanımlamaktadır: Anadolu.

Şekil 2: Ana-dolu, Turhan Selçuk’un Bir Çizimi

Kaynak: Delaney, 2014: 240

Anadolu kelimesinin kullanımı yaygınlaşmadan evvel “Küçük Asya” ifadesinin kullanıldığı bilinmektedir. “Anadolu” Grekçe’den alınan “Güneşin doğduğu yer” anlamındaki “Anatoli” kelimesinden türetilmiştir. “Anatoli”nin ilk olarak Bizanslılar tarafından kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir (Tuncel, t.y. “Anadolu”). Anadolu Türk mitinde ise, bu isim, Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad’ın bir seferi sırasında, Kızılcahamam’da orduya taş bir yalağın içine ayran doldurarak ikram eden, eren olduğuna inanılan ve “Kırmızı Ebe” lakabıyla anılan bir kadın ile askerler arasındaki diyalogdan doğmuştur:

-Doldurun Gazilerim,

-Doldur Ana,

-Doldurun yavrularım,

-Ana, dolu ! (Kızılcahamam Bel. “Ayran Taşı”)

Delaney’e göre tıpkı kadın gibi köy de kapalı olarak muhafaza edilip denetlenmelidir. Köy halkı asayiş ve emniyet mekanizmalarını kendi içinde temin etmelidir. Köyün toprağı köylü için bir kadının bedeni yahut rahmi gibi korunaklıdır (Delaney, 2014: 236). Ayrıca Delaney’e göre kapı (buna eşik de denilebilir) kirlili ve tehlikeli dışarının temiz ve korunaklı içerisi tarafından dizginlenmesini sembolize eder. Bunun için köye misafir olarak gelenlerin eve alınıp köy ahalisi için tehdit oluşturmasının önüne geçilir. Yabancıyı eve almak sadece misafirperverlik değil aynı zamanda kontrol ve denetim amaçlıdır (Delaney, 2014: 271). Kendine ait bir toprak parçası olan köyün ve evin denetlenmesi yatay düzlemdeki alanların yani dışilin denetlenmesiyle bağlantılıdır. Burada çoğunlukla eril tarafından yaratılan problemlerin (saldırganlık, sınır ihlali, işgal vb. problemler, genellikle erkekler tarafından yaratılır) bedelinin kadınlar tarafından ödenmesinin anlamsızlığı üzerinde durulabilir.

Şen'e göre özellikle kırsalda tarımda başı çeken kadınlar düşük ücretlere çalıştırılarak sömürülmektedir. Ev içi ve ev dışı işlerde yoğun şekilde çalışmalarına rağmen emekleri silikleştirilmektedir (Şen, 2023: 123-128). Öte yandan Delaney, kadını, evrenin nizamında çok büyük katkısı olan bir dingil çivisi² ne benzetmektedir. Buna rağmen köylü kadınların kendilerine bakışları dolayısıyla hayal kırıklığına uğradığı ifade edilmelidir. Köydeki kadınların ağzından "Erkekler kazanıyor, biz yiyoruz" ifadesini duyduğunda kadınların bütüne katkılarında bihaber olduğuna kanaat getirmiş. Zira kadınlar, kocaları kendilerini kayıtlara "çiftçi" olarak geçirirken, "ev kadını" ifadesini kullanmaları konusunda ikna edilmişler. Çünkü tarımda kullanılacak belli başlı makineler erkeklerin sadece diğer erkeklerle ortaklık kurarak satın alabileceği pahalılıktaymış (Delaney, 2014: 308).

Bu hikayenin tarımın başladığı dönemden aşına olunan bir hikaye olduğu ifade edilebilir. Tarım aletlerinin kullanımında erkeğin kas gücü ve icad ettiği alet edevatlar kadının ikinci plana atılmasına sebep olmuştu (Erbil, 2015: 56-57-58). Oysa ki kadının yerine getirdiği ev halkını besleme ve bakımını sağlama gibi ikincil işlevler, hane halkının tarım ile geçinebilmesi için hayati öneme sahipti. Öte yandan kadının tarımda çalışabilmesi sadece büyük boyutlu ve komplike makineleri kullanmasından ibaret değildir. Kadın, bizatihi tarım makinası kullanmasa dahi/kullanabilir de, ev içi işlerde ve/veya zirai faaliyetlerin tamamında etkin rol oynamaktadır ve bu emeğin tamamı kıymetlidir.

Delaney ayrıca kadının işlevinden koparıldığında yerkürenin menteşelerinden sökülüp yalpalayarak kaos içinde savrulacağından dem vurmuştur. Kadına yönelik bir diğer makro benzetmesi "karadelik"³ tir. Delaney'e göre kadın, tıpkı bir karadelik gibidir; her şey ondan akmakta ve ona çekilmektedir (Delaney, 2014: 317). Karadelik, benzetmesi kadının yerini mikrodan makroya taşır. Ayrıca Delaney, kadının toprağa, yerküreye benzetilmesini bu âlemle sınırlı tutmaz. Cennet toprağını da "kadın" olarak kodlar. Nitekim onun gözlemlerine göre cennetteki mutluluk da sık sık kadın bedeninden alınan haz ile ilişkilendirilir (Delaney, 2014: 370-371). Kadını cennet toprağı ile ilişkilendirmek, onu sadece mikrodan makroya taşımaz aynı zamanda yerini maddi âlemden mana âlemine taşımak anlamına da gelir.

Delaney kitabında sık sık dini dizgelerin kadını ikinci plana attığından bahsetmesine rağmen kitabını Besmele-i Şerif ile bitirir : "Bismillahirrahmanirrahim - Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.". Allah'ın Rahim esması dini literatürde Rahman esmasıyla birlikte değerlendirilmekle beraber genel manada "merhamet eden" benzeri bir anlama tekabül eder (Diyanet Haber, 2024). Delaney, buradaki "Rahim" i kadının koruyup saklayan ve büyüten rahmi ve Allah'ın merhameti ile ilişkilendirir (Delaney, 2014: 371). Aslında burada Rahim ismi şerifi, merhametin canlı bir organizmaya/insana bir organ olarak lütfedilmiş veçhesi şekline tariflenebilir. Rahim, kadına bahşedilmiş bir koruyucu mekan ve adeta bir mikro evrendir. Dolayısıyla üretme, doğurma yahut çoğaltma edimi, verim alma menfaatinden bağımsız olarak, sadece yaratıcının bir tezahürü olarak değer gördüğünde sömürgeci eril zihniyetten sıyrılabilir. Yaratıcı tasavvurunda güçlük çekenler için yine verimlilik baskısından bağımsız olarak "doğa/toprak ana" analogilerinin kurulması ya da "kozmetik rahim" kavramının araştırılması faydalı olabilir. Eliade'nin de belirttiği gibi homo-religious³ günümüz çağdaş insanının aksine kozmik bir dindarlığa sahipti (Eliade, 1991: 180-181). Kendi varlığını, yer küre üzerinde oluşturduğu mekanları, o mekanlarla ve bizzat toprağın kendisiyle kurduğu ilişkiyi kozmolojiyle bağdaştırdı. Bu, onun doğa ile ilişkilene hatta kimi zaman onunla bir olma pratiğiydi. Bu pratik, söylemlerine yansdı ve pek çok zengin analogi geliştirdi. Analogi ve metaforlar hikayeyi güzelleştiren, hayal gücünü genişleten, yüksek zeka ürünü benzetmelerdir. Zaman içinde kültürün iç dinamikleriyle yoğrularak kolektif olarak oluşturulurlar. Bu makalenin temel meselesi olan kadın ve toprak analogisi üzerinden yerküre ve kadın bağlantısı yeniden anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Literatür taraması yapıldığında kitaba dair bir adet detaylı inceleme ve birkaç adet rapora rastlanmıştır. Ancak kitap incelemesi kitapta yer alan İslamî söylemlere yönelik eleştirileri çoğunlukla haklı bulurken raporlarda kısaca kitapta yer alan ana başlıklara değinilmiştir. Bu makalede ise ilgili kaynaklardan da yararlanılarak Delaney'in kitabı üzerinden kadın ve toprak meselesine detaylı olarak bakılmıştır.

Toprak olan kadın, kendi bedeni üzerinden ve üzerinde çıkan savaşlar yüzünden bedel öder. Kadın, özellikle eril tahakkümün yarattığı savaş, kıtlık ve iklim krizleri sebebiyle müsebbibi olmadığı pek çok şeyin bedelini öder. Nitekim kadın sadece köy değil aynı zamanda şehir, bölge, ülke ve yerküredir (Bk. Şekil 1.) ve aslında kendi sınırlarına ilişkin olarak erk tarafından konulan kurallardan dolayı çoğu zaman mağdur edilir.

² Tekerleklerin aynı aksta dönmesini sağlayan parça.

³ *Homo-religious* Mircea Eliade'nin kitaplarında sıklıkla kullandığı bir ifadedir. Bu ifade özellikle endüstriyel toplumların mekanikleşmiş yaşam biçimlerinin aksine doğayı kozmolojik bir anlatıyla benimseyen ve yaşantısını bu anlatılara göre biçimlendiren dindar insan olarak tariflenebilir.

Dünyadaki sömürü düzeninin aktörleri ekseriyetle “Batılı, eril ve beyaz” olarak betimlenmektedir (Berktaş, 1996: 17). Buradaki “eril”, erkeklerle bağlantısı olan ancak bizzat erkeğin kendisini tanımlamayan, daha ziyade “erk” ’i sembolize eden bir kelimedir. Üçüncü dünya ülkelerini talan eden emperyalist erk ile kendi ülkesinde endüstriyel tarım ve hayvancılıkla işgal eden yerli sermayenin anlayış olarak pek de bir farkı bulunmamaktadır. Netice hep aynı yere bağlanmaktadır: Sömürülen dişi, talan edilen topraklar, yatay alan: toprak / arazi / kadın üzerinde tahakküm kurmuş dikey “erk” (Bk. Şekil 1.).

Endüstriyel toplumların anlamdan yalıtılmış ve mekanikleştirilmiş düşünsel sistemlerine karşın kutsallaştırmak, bir değer ve anlam atfetmek ve korumak için iyi bir yol olarak görülebilir. Dolayısıyla kadın ve toprak analojisi, üzerinde hegemonya kuran endüstriyel ve ataerkil zihniyetten korunarak var edilmelidir. Bu yapılırken ilkel olarak tanımlanan yerli halkların, geleneksel ve organik toplulukların endüstriyel kapitalizm çağında bile kozmoloji ile olan yakınlıkları ve yerkürenin bütünü düşünerek hareket etme pratikleri gözlemlenebilir (Encyclopedia of Religion, 2015),(Gaia Dergi, 2015). Shiva’nın da ifade ettiği gibi: “Kadınlar ve yerli toplumlar, yani endüstriyel dünyadan uzak kalmış olanlar, o dünyayla kıyaslandığında gerçek olarak nitelendirilebilecek bir bilgiye sahipler.” (Shiva, 2021: 62)

Toprak olarak görülen kadının ve kadın olarak görülen toprağın verimlilik ön şartıyla baskılanmadan mevcudiyetine saygı duyularak var olmasına izin verilmelidir. Gaia Dergi’nin bu konudaki makalesi oldukça tatmin edicidir. Patangonya yerlilerinden olan Mapuçe Halkı ile yapmış oldukları röportajdan bir kesit sunmak yerinde olacaktır: Baraj ve madencilik faaliyetleri ve hükümet politikaları arasına kısırlanmış olan Mapuçeler, yerkürede her ne oluyorsa bedenlerimizde de onun olduğunu ileri sürerler. Bunun için yeryüzünde yaratılan kirlilik ile bedenlerimizde meydana gelen kanseri bir tutarlar. Ayrıca yeraltı ve yerüstü su kaynaklarını yerkürenin rahmi olarak tanımlar ve kadın rahmiyle ilintilendirirler (Gaia Dergi, 2015). Burada yine bir toprak ve rahim/kadın analojisi söz konusudur. Nitekim analojiler yoluyla yüceltmek, bir değer ve anlam atfetmek ve korumak için iyi bir yol olarak görülebilir. Dolayısıyla kadın ve toprak analojisi, üzerinde hegemonya kuran endüstriyel ve ataerkil zihniyetten korunarak var edilmelidir. Bir diğer deyişle verimlilik ön şartıyla baskılanmadan ve talan edilmeden, mevcudiyetine saygı duyularak var olmasına izin verilmelidir.

KAYNAKÇA

Berktaş, F. (1996). “Kadınlar Doğaya Sahip Çıkıyor”. (Ed. Emet Değirmenci), *Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar*, KADAV, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tr.boell.org/sites/default/files/2020-02/ekolojik%20d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCmde%20feminist%20tart%C4%B1%C5%9Fmalar%20ki tap.pdf . (Et.: 16.02.2025)

Berktaş, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul.

Brown, P. (1988). *The Body and Society*, Columbia University Press, New York.

Caner, E. (2017). *Toprak ve Kadın / Kutsal Fahışeden Bakire Meryem’e*, Su Yayınları, İstanbul.

catholic.com . (t.y.). “Carol Delaney”. <https://www.catholic.com/profile/carol-delaney> . (Et.: 11.02.2025)

Delaney, C. (2014). *Tohum ve Toprak / Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji* (Çev.: Selda Somuncuoğlu & Aksu Bora), İletişim Yayınları, İstanbul.

Diyanet Haber. (22.02.2024). “Rahmetin Hususi Tecellisi Er-Rahîm”. <https://www.diyanehaber.com.tr/rahmetin-hususi-tecellisi-rahim> . (Et.: 11.01.2025)

Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı* (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara.

Eliade, M. (2022). *Dinler Tarihine Giriş* (Çev.: Lale Arslan Özcan), Alfa Yayınları, İstanbul.

Encyclopedia of Religion. “Cosmology: Australian Indigenous Cosmology”. (February 11, 2025) Encyclopedia.com. <https://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/cosmology-australian-indigenous-cosmology> . (Et.: 25.01.2025)

Erbil, P. (2015). *Kibele’den Pandoya’ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Estin, C. & Laporte, H. (2002). *Yunan ve Roma Mitolojisi* (Çev.: Musa Eran), Tübitak Yayınları, Ankara.

Gaia Dergi, (17 Nisan 2015). “Yeryüzüyle Sohbet: Kadın, Doğa, Moira.” <https://gaiadergi.com/yeryuzuyle-sohbet-kadin-doga-moira/> . (Et.: 16.01.2025)

Kızılcahamam Bel. “Ayran Taşı”, <https://kizilcahamam.bel.tr/GezilecekYerDetayi/AYRAN-TASI/22> . (Et.: 11.02.2025)

Kuran Meali. Bakara Suresi, 223. Ayet. Mehmet Türk meali. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=2&ayet=223#:~:text=Kad%C4%B1nlar%C4%B1n%C4%B1z%20sizin%20i%C3%A7in%20bir%20ekin,ku%C5%9Fkusuz%20O'nu.n%20huzuruna%20varacak%C4%B1n%C4%B1z> . (Et.: 07.01.2025)

Mandaloğlu, M. (2013). “İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (33): 133-159. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/22223/238580> . (Et.: 18.02.2025)

Mandaloğlu, M. (2022). “Eski Türklerde Aile ve Evlilik Anlayışı”, Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4(8): 481-498. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gttad/issue/71320/1067665> . (Et.: 18.02.2025)

Serinken, N, D. (2016). “Anaerkil Toplumun Sonu”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(42): 2-4.

Shiva, V. (2021). İyilerin Yanında (Çev.: Çağrı Ekiz), Sinek Sekiz Yayınevi, İstanbul.

simonandschuster.com . (t.y.). “Carol Delaney”. <https://www.simonandschuster.com/authors/CarolDelaney/49306610> . (Et.: 11.02.2025)

Şen, G. (2023). “Toplumsal Cinsiyetin Rolü; Kırsal Bölgelerde Yaşayan Kadınların Takdir Edilmeyen Ekonomik ve Sosyal Konumu”. (Ed. Prof. Dr. Burhanettin Tatar, Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış, Dr. Öğr. Üyesi Nursem Keskin Aksay), Kadın ve Mekân, ss. 123-146, KADEM Yayınları, İstanbul. <chrome-extension://efaidnbmnnpkajpccglclefindmkaj/https://kadem.org.tr/wp-content/uploads/2023/04/kadin-ve-mekan-KADEM.pdf> . (Et.: 07.01.2025).

Tevrat, “Yaratılış”, 12. ve 33. Bölüm.

The Editors of Encyclopaedia Britannica. “Endogami”. (2025, 4 Şubat). Britannica Ansiklopedisi. <https://www.britannica.com/topic/endogamy> . (Et. : 25.01.2025)

Tuncel, M. (t.y.). “Anadolu”, İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu> . (Et.: 10.02.2025)

Vernant, J. P. (2013). Torunuma Yunan Mitleri (Çev.: Mehmet Emin Özcan), Helikopter 8, İstanbul.

Yavuz, H. (2013). Avrupa'nın Zihin Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul.